

**З. К. Караджова**, д-р наук, доц. (*Университет «проф. д-р Асен Златаров», Бургас*)

## **ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ПРИКЛЮЧЕНСКИ ТУРИЗЪМ В ОБЛАСТ БУРГАС**

**Резюме:** През 80-те години на 20-ти век в туристическата теория и практика се появява понятието "алтернативен туризъм", във връзка с което се започва да се говори и за приключенски туризъм. Терминът се отличава с многоаспектно съдържание, причина за което са новите идеи за туристически продукти, свързани с развитието на туризма в глобален мащаб.

**Обектът** на изследването е дестинация Бургас с нейните благоприятни предпоставки за приключенски туризъм - природни дадености, антропогенни ресурси, налични институционално-организационни предпоставки. **Целта** е да се разкрият нови възможности за развитие на приключенския туризъм в посочената област.

**Изследователските задачи**, с които се преследва постигането на целта са както следва:

1. Да се изясни същността на понятието "приключенски туризъм", като се проследи неговото възникване и развитие.
2. Да се определят условията, необходими за развитието на приключенски туризъм, характеристиките на свързаните с него туристически продукти, формите и начините на тяхното предлагане.
3. Да се анализира развитието на приключенски туризъм в област Бургас, като се разкрие състоянието и динамиката на неговото предлагане.
4. Да се предложи вариант на продуктова палитра на приключенски туризъм в регион Бургас.
5. Да се очертаят насоки за усъвършенстване на комерсиализацията на приключенски туризъм в област Бургас.

**Ключови думи:** приключенски туризъм, условия, възможности, област Бургас.

### **Теоретични аспекти на приключенския туризъм**

Терминът "приключение" се свързва с някакъв вид изживяване с определена степен на лично вълнение и рискови ситуации. Основното за приключенския туризъм е, че той е активна форма на отдих. По определение приключенският туризъм представлява туристическа дейност, която протича в нетипична, екзотична среда или при екстремни условия, включва някаква форма на необичаен транспорт и

изисква определено ниво на физическа активност и натовареност. [1, 2004]

Приключенският туризъм е вид специализиран туризъм, при който се задоволяват потребностите на туристите от спортуване, рекреация и активен отдих чрез участието им в разнообразни спортни прояви и дейности. [2, 2003]

При приключенския туризъм всичко постоянно се преоткрива. Природата, обкръжението, ландшафта придобиват нови измерения и значение. Приключенският туризъм може да бъде отнесен към алтернативните форми на туризъм, който включва още такива понятия като “зелен туризъм”, “природен”, “скотуризм” и т.н., съчетава дейности, нетипични за масовия, традиционен туризъм.

Приключенският туризъм все повече се възприема като изживяване сред природна среда като желан начин за бягство от ежедневието. Зачестилите посещения на национални паркове, особено тези с одобрен и лесен достъп от големите градове, се определя като трайна тенденция за редица страни, в това число и България, с преобладаващи краткотрайни, но по-интензивни почивки.

Приключенският туризъм, наричан още и спортно-развлекателен туризъм, обединява средствата за поддържане на добро здраве, достигане на физическо съвършенство чрез занимания със спорт, рационален начин на отдих и хранене, активно проявление на личността и прекрасната човешка природа. Той открива възможност за творчески изяви на личността, на мисленето, интуицията, въображението и волята на човека към индивидуален стил на живот и упражняване на двигателни активности.

Ключови думи в приключенския туризъм са:

- Спорт (sport-англ.) - физически упражнения и игри със състезателен характер и стремеж за високи постижения и победа. Спортът е социален и културен феномен.

- Рекреация (recreation-лат.) - да освежа, т.е. процес, който възстановява човека.

- Атракция (atractio-лат.) - привличане, развлечение на обществени места, демонстриране на ловкост, сила и прочие.

- Развлечение (entertainment-англ.) - приятно занимание, което запълва свободното време и не позволява на човека да усеща скука. Съвързано е с представите за забавление, увеселение и хедонизма (hedone-гръцки) - удоволствие, естетическо учение от древна Гърция (Керена), според което най-високата цел на човешкия живот е удоволствието и наладата, в противовес на аскетичния живот.

Според АТТА (Adventure Travel Trade Association) приключенският туризъм включва дейности или спортове като яхтинг, подводно сафари и подводна археология, речно кану, рафтинг, приключенско, планинско и шосейно колоездене, преходи на кон, програми за оцеляване, катерене с планински водач, планински преходи с различна трудност, включително преходи със ски с панти, с бегови ски, със снегоходки или с кучешки впряг, екстремни ски, експедиционен/височинен туризъм към върхове над 6000 м., сноуборд, параглайдинг, спелеология и други.

Съвременният начин на живот поставя пред човека като социално и биологично същество големи изпитания. В свободното време той търси форми за своето духовно и физическо усъвършенстване, емоционални преживявания, пряк досег с природата, практикуване на хоби-занимания и предпочитани спортове. Туризмът е комплексно явление, а приключенският туризъм като една от неговите разновидности е връзката между: отдих-спорт-туризъм. Основната му цел е възстановяване на изразходваната от човека умствена и физическа енергия, изживяване на положителни емоции. Приключенският туризъм създава предпоставки за използване на свободното време, за по-добър и здравословен начин на живот. Пътуването и пребиваването извън населеното място са свързани с активен отдих, в основата на който са упражняване на спорт, рекреация и развлечения.

**Целта** на приключенския туризъм е да се създаде и предложи такъв туристически продукт, чрез който да се постигнат:

- Двигателни активности, като средство за подържане или възстановяване на добро здравословно състояние
- Практикуване на спортна дейност за удоволствие, активен отдих
- Задоволяване на хоби (скално катерене, алпинизъм, спелеоложки туризъм)
- Задоволяване на силни усещания (рафтинг и кану, парапланеризъм)

Според ООН същественото отличие между екотуризма и приключенския туризъм е, че докато при първия преобладава мотивацията за наблюдение и наслаждаване на природата, то втория по-скоро се свързва с физическа дейност и нови предизвикателства. [1, 2004]

Сред водещите страни за практикуване на приключенски туризъм са САЩ, Австралия и Нова Зеландия. За тези пазари приключенският туризъм е един от най-бързо развиващите се

специализирани туристически продукти в степен, че започва своята експанзия и на международния туристически пазар. Разнообразието и наличието на приключенски туристически продукти за широк кръг специализирани интереси трайно се установява като тенденция за бъдещо развитие.

Интересно е, че приключенският туризъм се пропагандира от такива региони, в които туристическите ресурси са силно зависими от неурбанизирана природна среда. Очакванията са приключенският туризъм да оказва положително въздействие и да генерира допълнителни приходи за тези региони. Освен екзотични дестинации като Кения и Непал, повечето водещи туроператори включват в своите програми нови дестинации от Азия и Тихоокеанския регион.

За България като туристическа дестинация все още са малко специализираните туроператори, предлагащи приключенски пътувания, като техният брой е минимален спрямо общия брой действащи туроператори в страната.

### **Видове и форми на приключенски туризъм**

Приключенският туризъм може да се раздели на два основни вида, т.нар. “hard” от англ. суров, труден и “soft”-мек, умерен приключенски туризъм.

- “Суров” приключенски туризъм (Hard adventure tourism) въвежда туристите в естествени условия на открито, въвлечайки ги в разнородни дейности в предизвикателна природна среда, където поемането на риск е ключов мотивиращ фактор;

- “Мек” приключенски туризъм (Soft adventure tourism) е вълнуващ и често пъти съдържа образователни или изследователски елементи, насочени към околната среда, историческото наследство и местната култура. Организираните туристически турове често пъти са средството посредством което туристите достигат такъв вид преживяване.

Разликата е в степента на риска, усилията и подготовката, изисквани за осъществяването на съответния вид туризъм. Нивата на трудност трябва да бъдат спазвани според уменията и физическото състояние на туристите. Разграничават се леки, умерени, трудни, много трудни програми, т.е. предполага се определено ниво на опасност и/или владеење на специални умения (например за алпинизъм, планинско колело, конен туризъм и т.н.).

Основните форми на приключенски туризъм са:

- Трекинг - включва реализиране на пешеходни преходи в естествена или планинска среда, мотивирани от красотата на обкръжението или културни основания. Обикновено се тръгва от

начална точка, където завършва пътуването, с продължителност от половин до един ден. Съществуват пешеходни турове с различна степен на трудност;

- Рафтинг- спортно плаване по планински реки. Терминът произлиза от английското наименование на гумената надуваема лодка (сал), сегментно запълвана с въздух - рафт. Числеността на участниците е от 6-8 човека и включва професионален гид (капитан) и самите участници (матроси). Съществува определено ниво на риск, но като част от туристически продукт, той е сведен до минимум;

- Катерене (скално, планинско) - изкачване на връх на планина, от значение е физическата подготовка и издръжливост, екипировка и водач. Катеренето е популярен спорт, характеризира се с дълготрайно човешки взаимоотношения, пряк контакт с природата и интензивна физическа дейност. Катеренето е стабилизиращ фактор, изпълнен с чувство за смисъл, за много хора. От социологическа гледна точка, катеренето допринася за здравето на хората като компенсира липсата на физическа активност. Катеренето на открито разкрива положителни черти на характера като надеждност, чувство за отговорност и способност за работа в екип;

- Езда - пътуване с езда на коне до определено място и завръщане до изходния пункт, или преход от точка до точка с продължителност до няколко дни, наслаждавайки се на природна и културна среда;

- Фото сафари - разходка сред природна и културна среда, представляваща интерес от туристическа гледна точка, където основна мотивация е заснемане с видео камера или фотоапарат на образи на пейзажи и културата на посещаваното място - флора, фауна, архитектура, хора и т.н. Възможно е да включва запис на звуци от естествената среда (птици, вятър);

- Спелеология - посещение на пещери и естествени скални образувания мотивирани от научно-културни интереси;

- Планинско колоездене - екскурзии със специални коелеа в планинска среда. Когато колоезденето е на равни терени се използва термина колотуризмъ.

Дисциплините в планинското колоездене са пет:

- Крос-кънтри (cross-country) – каране по определен маршрут, по различни терени с изкачване, спускане, равни участъци;

- Спускане (downhill) - един от най-екстремните начини за каране;

– Дуал слалом /Паралелен слалом (Four-Cross) - двама или четирима състезатели се спускат паралелно по специално трасе със скокове, завои;

– Фрийрайд (freeride) - свободно каране, често извън маркирани маршрути и пътеки

– Трайъл (trial) - преодоляване на разнообразни препятствия (дънери, малки скали).

През последните години широка популярност получи маунтинбайкът, като основната група практикуващи този вид спорт са младежите, доколкото не са необходими никакви по-специални условия. Тъй като това е доста непретентивен спорт, а и поради изключителното богатство и разнообразие на ландшафтни теренни форми у нас, може да се каже, че страната предлага перфектни условия за каране на планинско колело.

Повечето приключенски програми не изискват специална физическа и техническа подготовка от страна на участниците. Тези форми на приключенски туризъм, също както и конвенционалните имат сезонен характер, но освен това са подвластни и на модата, благодарение на която в момента това е един от най-динамично развиващите се сегменти в туризма в световен мащаб.

### **Възможности на област Бургас за практикуване на приключенски туризъм**

Специално за анализирания обект, развитието на приключенския туризъм въобще не е на челно място, а напротив то е доста изостанало, поради различните разбирания на месния туристически бранш. Условия за развиване на този вид туризъм има и то в пъти повече от другите области в България. Това се дължи на уникалното съчетание на море и планина, на различни уникални сами за себе си природни и антропогени забележителности. Черно море предлага невероятна възможност за развитието на този вид туризъм, като за пример може да послужат следните морски приключения: Водлазно спускане до потънал кораб или просто за оглед на морското дъно и неговите обитатели; Дайвинг - Водлазно спускане в залив или риф; Водлазно спускане до подводна пещера; Разходка със специално изработен пиратски кораб (с включена тематична програма, храна и напитки); Каране на Водни ски; Риболов в открито море на 4 местни лодки тип кану; Специален курс за Оцеляване в открито море; Каякинг; Уйндсърфинг; Разходка на Балон с горещ въздух над крайбрежието на Черно море; Hang Gliding; Парапланеризъм; Скачане с парашут; Пейнтбол на Корабче със специално направено бойно поле на него; Мини голф на Корабче с изградени различни по вид мини

игрища тип лабиринт; Обстрелване на глинени дискове с ловна пушка на корабче в открито море.

Една малка част от изброените видове приключенски туризъм се предлагат, а другите са само една идея за разширяване на техния брой.

Странджа планина, толкова богата на природни и антропогенни забележителности, че тяхното използване в туризма би помогнало много в рекламата ни на световния пазар като една приключенска дестинация, предлагаща многообразие от култури и ценности запазени от времето и достъпни за нашите посетители. Възможността която ни предлага Странджа планина е по-голяма от колкото си представяме. Всеки докоснал се до тези природни и антропогенни богатства, би останал възхитен и доволен от посещението си в България и най-вече в регион Бургас. В момента не се прави нищо за развитието на приключенския туризъм, това се дължи на изкривения миоглед на местните туристически управници. За тях основния вид туризъм е Морския, това се дължи на по-неангажиращата и безплатна реализация на нощувките, защото освен в материални бази и инфраструктура в друго не се влага, поради простата причина, че морето е безплатно. Но със задълбочаването на финансовата криза тази тяхна политика довежда до огромни загуби за туристическия бранш и най-вече за техните лични капиталовложения в МТБ и инфраструктурата.

В Странджа планина може да се развият множество приключения, като някои от тези се правят, но не достатъчно рентабилно все още заради слабата реклама и координация на организаторите им: Скално катерене; Наблюдение на диви животни; Пещерно приключение; Офроуд Адреналин; Преход с коне; Преход с велосипеди; Преход с АТВ; Пейнтбол; Риболов; Лов; Курс по стрелба с огнестрелни оръжия, арбалети и лъкове; Състезание най-добър "РАМБО".

По принцип туризмът встъпва като фактор, който стимулира защитата, възстановяването и рационалното използване на природните ресурси и културноисторическите ценности. В контекста на концепциите и стратегиите за устойчиво развитие на туризма повечето европейски държави сертифицират своите природни и исторически ценности и предприемат строги мерки, насочени към опазването на природата и създаването на нови национални паркове и природни резервати. Всичко това в значителна степен отразява желанието максимално да се ограничат негативните страни от бурния подем на международния туризъм, да се намери правилният път за неговото развитие и едновременно с това да се създадат възможно най-

благоприятни условия за съхраняването и подобряването на природно-географската среда. [3, 2011]

### **Заклучение**

В България липсва ясна стратегия за развитие на приключенския туризъм и затова реализацията на инфраструктурни проекти става ужасно бавно, а в същото време интересът към приключенията и приключенския туризъм съществува. Липсата на целенасочена държавна политика за привличане на български и чуждестранни инвестиции създава хаос в концесионирането и застрояването на туристическите зони. Незаконното и незавършеното строителство са пречка за развитието на отрасъла.

За да се решат проблемите и се реализират идеите за развитие на приключенския туризъм, е необходима координация между държавата, община Бургас, инвеститорите, Асоциацията на алтернативните видове туризъм в Бургас и региона, Асоциацията на производителите и вносителите на съоразения и вседеходи за екстремни спортове, приключенски и туристическите оператори.

Проблемите пред развитието на приключенския туризъм в област Бургас не са малко и са истинско предизвикателство пред туроператорите, собствениците на хотелски комплекси, вносителите на специализирани съоразения и вседеходи за екстремни спортове и инвеститорите. Но самият туристически продукт е перспективен, доходоносен и привлекателен за многото потенциални български и чуждестранни туристи, и си заслужава усилията за неговото развитие.

### **Литература**

1. Милева, С. Рекреация чрез специализиран туризъм, София, 2004
2. Стамов, Ст и Й.Алексијева. Специализирани видове туризъм, Пловдив, 2003
3. Стефанова, С., Екологично отговорен туризъм и фактори за неговото развитие, Изд. „Екс-прес“, Габрово, 2011г.